

AKTYVUMO IR DĖMESIO, ELGESIO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYMAS

Metodinės rekomendacijos mokytojams ir tėvams

Teikiant individualias ir grupines konsultacijas mokytojams, specialistams, mokyklų vadovams, tėvams, specialiųjų poreikių mokinių ugdymo kokybės ir pagalbos teikimo veiksmingumo klausimais, pastebima, jog mokyklose ypač aktuali ir problemiška tema yra mokinių, turinčių aktyvumo ir dėmesio, elgesio sutrikimus, ugdymas. Mokytojai ir tėvai susidūrę su vaikų nedėmesingumu, padidintu aktyvumu, impulsyvumu dažnai neranda tinkamų pagalbos būdų, nežino kaip elgtis tam tikrose situacijose. Ypatinę susirūpinimą mokytojams kelia elgesio ir emocijų sutrikimus turintys mokiniai, išsiskiriantys iš grupės savo agresyviu, įžūliu, provokuojančiu, nepaklusniu, asocialiu elgesiu, kuris trikdo mokymo procesą ir aplinkiniams pridaro daug rūpesčių.

Kad vaikai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimų, galėtų elgtis geriau, reikia didelės pagalbos ir kantrybės. Keičiant mokinių elgesį, privalo kartu dirbti tėvai, mokytojai ir bendruomenė. Darbo tikslai, uždaviniai, laukiami rezultatai turi būti aiškiai nustatyti.

Rekomenduojamos šios vaikų, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, mokymo strategijos: individualizuotos mokymo programos paruošimas mokiniui, planingas medžiagos pateikimas, įveikiamų užduočių skyrimas. Prie jų priklauso ir trumpi, dažni kartojami nurodymai, specialistų pagalbos, sprendžiant problemas, naudojimas, paskatinimų, darbo individualizavimo numatymas, klasės aplinkos konstravimas, savikontrolės mokymas.

Elgesiui keisti taikytinos įvairios bendro elgesio formavimo strategijos, paskatinimai, tinkamo elgesio pastiprinimai.

Dėmesio ir aktyvumo sutrikimų turintys vaikai

Patarimai ir pasiūlymai mokytojams, ugdantiems dėmesio ir aktyvumo sutrikimus turinčius mokinius.

Požūris. Svarbu palaikyti teigiamus emocinius santykius su mokiniu, keičiant nusistatymą vaiko atžvilgiu (suvokiant jo netinkamo elgesio objektyvias priežastis, atsisakant jo kaip „priešo“, „trukdytojo“, „sąmoningo kenkėjo“ įvaizdžio, stengiantis užjausti jį net tose situacijose, kai jis ne visai teisingas).

Užduoties atlikimo trukmė. Žinodami, kad šie mokiniai tik kurį laiką sukonzentruoja dėmesį, turime pateikti trumpas užduotis, o šalia pateikti tikslią atraminę medžiagą. Ilgesnes užduotis būtina skaidyti dalimis, atlikti etapais.

Tiesioginiai nurodymai. Mokiniai labiau sukonzentruoja dėmesį, kai jiems vadovauja mokytojas, ir blogiau, kai dirba vieni, tačiau kai tik vaikas parodys, kad gali būti savarankiškas, reikėtų pasitikėti juo ir leisti jam veikti pačiam. Nurodymai klasei, pagal aplinkybes, turėtų būti papildomi konkrečiais pavyzdžiais.

Kontrolė. Labai svarbus tinkamas darbo vietos parinkimas. Mokiniam turėtų būti klasėje parinkta vieta netoli nuo mokytojo darbo stalo, kad būtų įmanoma nuolatinė pagalba ir kontrolė.

Pramogos. Atlikti tyrimai įrodė, jog netikslinga iš mokinių aplinkos pašalinti visus pašalinius dirgiklius. Bet žinant, jog savireguliacijos sutrikimus turintiems mokiniams sunku sukonzentruoti dėmesį, patariama juos apriboti.

Tvarkaraštis. Savireguliacijos sutrikimą turinčių mokinių darbingumas per dieną progresyviai silpnėja. Todėl sudėtingesnes mokomasias užduotis (sunkesnes pamokas) pateikti ryte. Po pietų, kai dėmesingumas bei darbo tempas pablogėja, turi būti skiriamos aktyvesnės užduotys. Rekomenduojama pateikti esminę medžiagą ir kontrolinių darbų užduotis pamokoje tuo metu, kai mokinys yra darbingas.

Naujovė. Mokinių dėmesingumą pagerina naujai, įdomiai, motyvuotai pateikta mokomoji medžiaga. Į mokymą įvedus naujoves, pritaikius dar nežinomus elementus (spalvas, formas, tekstūras), sumažėja netikslingas vaikų aktyvumas, padidėja dėmesingumas, pasiekiami geresnių rezultatų, tai skatina vaiką veikti savarankiškai. Patariama kaitalioti monotoniškas užduotis (skaičiavimo pratimai ir pan.) su praktinėmis užduotimis (schemų, diagramų sudarymas, bandymai, laboratoriniai darbai, modeliavimas, stebėjimas), įdomias su nelabai mėgstamomis užduotimis.

Struktūra ir organizacija. Labai svarbu labai apgalvotai suplanuoti pamokas, o jose akcentuoti esminius dalykus. Medžiaga turi būti glausta, aiški ir struktūriška, svarbios antraštės ir paantraštės paryškintos. Mokinys sėkmingiau dalyvaus veikloje, kai žinos pamokos ar užduoties planą. Svarbu iš anksto nuteikti tam tikrai veiklai (atkreipiant dėmesį, ką reikėtų „išgirsti“, klausantis skaitomo teksto; pasakykite, kokio tipo uždavinys bus sprendžiamas; iš anksto pateikite klausimus, į kuriuos vėliau reikės atsakinėti ir pan.).

Darbas bendraamžių grupėje. Darbas mažose mokinių grupelėse, moko savireguliacijos sutrikimų turintį vaiką įsijungti į bendrą darbą, suteikia galimybę patirti sėkmę, ugdo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Vaizdinės priemonės ir taisyklės. Ypatingą dėmesį skirti elgesio taisyklėms klasėje. Elgesio taisyklės turi būti tikslios, aiškios, dažnai primenamos ir pateikiamos vaizdinių priemonių pagalba. Patariama vaizdines priemones išdėstyti visoje klasėje (ne vienoje vietoje). Taip pat būtina analizuoti galimas taisyklių laužymo pasekmes.

Audialinės priemonės. Mokiniam ypač naudingos priemonės, kurios tarsi sufleruoja, kaip reikia elgtis. Tai gali būti elementarūs garo įrašai su tam tikrais “signalizuojančiais” garsais, mokytojo pabarbenimas pieštuku į stalą ir pan., kurie reiškia priminimą, kad savęs paklaustų: “Ar aš dėmesingas?”. Tai padės vaikams valdytis ir jie aktyviai keis savo elgesį.

Priminimai. Šie mokiniai dažnai pamiršta atsinešti į klasę reikiamas priemones. Rekomenduojama mokiniui užsivesti sąsiuvinius reikalingoms priemonėms, namų užduotims pasižymėti. Tai gelbsti ir tėvams kontroliuoti namų užduočių atlikimą.

Darbo tempas. Kad darbas taptų produktyvesnis, patariama mokiniams patiems pasirinkti užduoties atlikimo trukmę. Reikėtų mokinių vis paskatinti pagalvoti, pasitikslinti, vengti impulsyvių atsakymų ir veiklos.

Instrukcijos. Mokiniam sunku vykdyti sudėtingus (kelių dalių) nurodymus, todėl veiklos instrukcijos turi būti trumpos, aiškios ir tiesioginės. Norint įsitikinti, ar vaikai suprato instrukcijas, galima jų paprašyti pakartoti savais žodžiais. Mokytojas turi dažniau pakartoti nurodymus, nes šie mokiniai neretai neišgirsta kas jiems sakoma arba instrukcijas, užduotis pateikti raštu. Naujos užduoties instrukciją pateikti tik po to, kai mokiniai atlieka pirmą užduotį.

Produktyvus fizinis judėjimas. Šiems mokiniams sunku ramiai sėdėti, todėl reikia suplanuoti aktyvų fizinį judėjimą. Mokytojas per pamoką gali suplanuoti aktyvias pertraukėles, skirti įpareigojimus, kuriuos atlikdamas mokinyje galėtų judėti. Patariama kaitalioti veiklos rūšis (pasyvią ir aktyvią). Svarbu, kad vaikas galėtų „išlieti“ savo energiją sportuodamas, bėgiodamas ar žaisdamas popamokinėje veikloje, laisvalaikio, pertraukų metu.

Pasyvios veiklos keitimas aktyvia. Aktyvios veiklos priešpastatymas pasyviai gali padėti savireguliacijos sutrikimus turintiems vaikams nepageidautiną elgesį nukreipti į konstruktyvius apmąstymus. Esant pasyvioms mokymosi sąlygoms (pvz., kai reikia perskaityti žodžius kortelėse), vaikai su dėmesio sutrikimu būna triukšmingesni, judresni nei kiti mokiniai. Bet, esant aktyvioms

mokymosi sąlygoms (pvz., kai reikia išsirinkti ir pakelti kortelę su žodžiu, kurį reikia perskaityti), šie vaikai iš bendramokslių neišsiskiria.

Adrenalinas. Padidinto aktyvumo vaiko kraujyje yra daug adrenalino ir noradrenalino - hormonų, sveikame organizme išsiskiriančių streso metu. Todėl emocingi žaidimai, varžybos, lenktyniavimo situacijos šiems vaikams yra nenaudingi.

Tikimybės. Žinios apie dėmesio ir aktyvumo sutrikimus turinčius vaikus, padeda numatyti situacijas, kuriose tokiems mokiniams sunku veikti. Pvz., labai daug pastangų reikalauja problematiškos, sudėtinės užduotys. Mokytojas iš anksto turi apgalvoti ir atitinkamai įvertinti pastarųjų struktūrą, darbo apimtį parinkti pagal vaiko galimybes, akcentuojant ne kiekybę, o kokybę.

Pozityvas. Stengtis parodyti vaikui daugiau dėmesio būtent tada, kai jis gerai (o ne blogai) elgiasi, dirba, akcentuoti pozityvius dalykus.

Reakcija. Būtina stengtis nesmerkti ir nebarti vaiko kitų akivaizdoje, nes jis susierzins, nusimins, kad jis vėl kažką padarė ne taip.

Reikalavimai. Mokiniam turintiems savireguliacijos sutrikimą, būtina tiksliai struktūruoti aplinką, todėl bendri reikalavimai klasėje ir namuose yra viena iš svarbiausių sąlygų, siekiant laikytis nuoseklumo principų. Būtina bendradarbiauti su mokinio tėvais, koordinuoti pastangas, ir dalintis pasiekimais.

Patarimai ir pasiūlymai tėvams auginantiems 3 – 6 metų amžiaus vaikus, turinčius aktyvumo ir dėmesio sutrikimus

- Būkite pakankamai pasiruošę tvarkytis su įvairiausiomis blogo elgesio formomis. Svarbu išmokti įveikti netinkamą ar piktą elgesį įvairiose situacijose: valgant, važiuojant viešu transportu, vaikų darželyje, parduotuvėje, lankantis pas gydytoją, bažnyčioje ir t.t. Įsikišti reikėtų fiziškai sulaikant: tik tvirtas valdymas gali padėti vaikui atgauti savikontrolę.
- Perspėjimas apie būsimus įvykius šiems vaikams nepalengvina padėties. Jie turi ypatingai aktyvią vaizduotę ir, jei duodama laiko galvoti apie naujus išgyvenimus, gali išsivystyti nepagrįstos baimės ir rūpesčiai.
- Bardami negrasinkite ir neapkalbėkite blogai besielgiančio vaiko, tai pakenks vaiko savęs suvokimui, vertinimui. Tokie vaikai labai jautrūs, bet kokios rūšies kritika bus žalinga.

- Netaikykite fizinių bausmių bei fizinio aktyvumo ribojimo kaip bausmės.
- Nesitikėkite, kad vaikas atkreips dėmesį į kelis momentus ar atsimins daugiau kaip vieną paliepiamą tuo pačiu metu.
- Jei kokioje nors situacijoje vaikas tampa visiškai nekontroliuojamas, mėginkite taikyti izoliavimą, patalpinant vaiką mažame kambaryje ar atskiroje patalpos dalyje. Paprastai vaikas ramesnis ir lengviau valdomas mažoje erdvėje, kur nėra žmonių.
- Jei vaikas „įgriso“ savo plepumu, galima pasiūlyti jam malonius užsiėmimus:
 - pasiklausyti įrašų;
 - pačiam įrašyti savo dainavimą ar pasakojimą;
 - pažaisti įvairius žaidimus ar atlikti paprastus namų ruošos darbus.
- Ignoruokite pykčio, įniršio priepuolius. Geriausia tuo metu išeiti. Nepabloginkite situacijos įtikinėjami, bardami ar kritikuodami.
- Svarbu suprasti ir pripažinti, kad Jūs turite prieštarigus jausmus savo vaikui: kartais jaučiate pyktį, kitu metu - meilę ir prisirišimą.
- Atminkite, kad tokie vaikai reikalauja didelio tvirtumo, pastovumo, apribojimo, švelnumo iš abiejų tėvų.

Patarimai ir pasiūlymai tėvams auginantiems mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius aktyvumo ir dėmesio sutrikimus

- Svarbu teisingai suplanuoti vaiko dieną. Šie vaikai nesugeba planuoti laiko, negali nieko numatyti į priekį ar išvengti pavojaus. Todėl kiekvieną kartą, jiems išeinant iš namų į mokyklą, pravartu priminti, kuriuo keliu jie privalo eiti, kas jiems draudžiama daryti, kada jie turi pareiti namo.
- Laikykitės griežtos dienotvarkės: nusistovėjusios tvarkos maitinimuisi, miegui, pamokų ruošai, maudymuisi ir kt.
- Kruopščiai paruoškite savo vaiką nusistovėjusios tvarkos pasikeitimui.
- Numatykite aplinką namų ruošai, raskite vietą, kur mažiausiai blaškomas vaiko dėmesys.
- Naudokite “maskuojantį triukšmą” (pvz., švelnią muziką), tai gali padėti vaikui užmigti, ruošti namų darbus ir pan.

- Atliekant sunkias ar ilgas užduotis, darykite trumpas “triukšmingas”, aktyvias pertraukėles.
- Užtikrinkite, kad fizinis aktyvumas užimtų didesnę vaiko laisvalaikio dalį, ribokite televizoriaus žiūrėjimą, žaidimus kompiuteriu.
- Venkite taikyti fizinio aktyvumo ribojimą kaip bausmę.
- Prieš duodant vaikui nurodymus, įsitikinkite, ar jis girdi – pašaukite vardu, paplokite per petį ir pan.
- Būnant vaikui vienam namuose, užrašykite, ką jis turi padaryti, nes žodinius pavedimus jis dažniausiai pamiršta.
- Negalima peikti tokių vaikų kitų akivaizdoje, tai suerzina vaiką, menkina jų savivertę.
- Laikykitės kontrolės sistemos, tačiau, kai vaikas parodys, kad gali būti savarankiškas, pastiprinkite jo kompetenciją ir leiskite veikti pačiam.
- Tinkamai bendradarbiaukite su vaiko mokytoja, koordinuokite pastangas ir dalinkitės pasisekimais.

Mokiniai, turintys elgesio sutrikimus

Emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių tinkamo elgesio formavimo strategijos

Tinkamo elgesio skatinimas

Viena strategijų, kurias mokytojai taiko siekdami skatinti tinkamą mokinių elgesį, yra susijusi su apdovanojimu už tokį elgesį arba jo **pastiprinimu** kiekvieną kartą, kai mokinys taip elgiasi. Pastiprinimas gali būti įvairaus pobūdžio. Pozityvaus paskatinimo esminė pozicija - kreipiamas dėmesys ne į netinkamą, o į pageidautiną mokinio elgesį.

Socialinis pastiprinimas - pastiprinimo būdas, mažiausiai ribojantis mokinių laisvę, užtikrinančią, kad su jais bus elgiamasi taip pat kaip ir su visais kitais mokiniais. Todėl mokytojams siūloma jį pasirinkti pirmiausia. tai gali būti įvairūs žodiniai pagyrimai, šypsena, pritiriamas žvilgsnis, rankos paspaudimas, linktelėjimas, švelnus pamplekšnojimas per nugarą ir pan.

Veiklos (aktyvusis) pastiprinimas Jei žmogus spontaniškai vienaip ar kitaip elgiasi, tai yra svarbu jam pačiam. Ilgiau stebint mokinį, galima suprasti, kas jam svarbu. Pvz.: malonu kalbėtis su

draugais, siuntinėti SMS. Tokiu atveju pastiprinimas gali būti pasiūlymas: 0,5 val pasimokom, paskui siunčiam 1 žinutę. Jei pirmadienį tu padarysi namų darbus, tu vienintelis klasėje galėsi nedaryti namų darbų tris dienas. Šiuo principu derinamas “didelę tikimybę“ ir “mažą tikimybę” turintis elgesys.

Pastiprinimas žetonais priklauso nuo tam tikro pageidautino elgesio. Taikant žetonų sistemą, tinkamai pasielgęs mokinys gauna žetonus – taškus, korteles arba ženkliukus, kuriuos jis vėliau gali iškeisti į konkrečius apdovanojimus ar tam tikras privilegijas. Taikant pastiprinimą žetonais mokiniai už tinkamą elgesį pelno žetonus, lygiai taip pat kaip suaugusieji gauna pinigus už savo darbą.

Siekiant, kad pastiprinimas būtų kuo veiksmingesnis, svarbu atsižvelgti į kelis veiksnius:

- Labai svarbus yra laikas. Juo ilgiau mokytojas delsia pastiprinti pageidaujamą elgesį, juo mažiau bus veiksmingas jo pastiprinimas.
- Dažnumas. Dažnai taikyti pastiprinimą ypač svarbu tuomet, kai mokinys turi išmokti naują elgesį ar įgyti tam tikrą įgūdžių.
- Mokytojas teikia pastiprinimą entuziastingai, kad mokinys pamatytų, jog jis padarė šį tą svarbaus ir kad mokytojas jam skiria visą savo dėmesį.
- Mokytojas labai aiškiai turi pasakyti, už kokį elgesį teikiamas pastiprinimas.
- Laukimas numatomo pastiprinimo (apdovanojimo) gali tapti motyvu, skatinančiu elgtis tinkamai.
- Reikia dažnai keisti pastiprinimo būdus, kad jų poveikis nesumažėtų.
- Ignoruokite elgesio būdus, kurie turi pasireikšti rečiau (atsargiai su priekaištais, nes yra mokinių, kurie būtent blogu elgesiu siekia mokytojo dėmesio).

Taikant pastiprinimus, svarbu:

- Naudoti tinkamus pastiprinimus, negirti nepelnytai, nes tai neveiksminga.
- Taikant pastiprinimus, atsižvelgti į mokinio amžių, statusą klasėje (kartais viešas pagyrimas gali prilygti bausmei, nes bendraamžiai ims šaipytis).
- Pastiprinimai turi būti tokie, kad mokiniui taptų aiškus jo ryšys su jo elgesiu. Vien pasakyti „gerai“ – neefektyvu.
- Nuosekliai stiprinti elgesio normas. Nenuoseklumas trikdo mokinį. Pagyrimas rodo, ką reikia daryti, o papeikimas rodo ko nereikia daryti, tačiau po jo nepaaiškėja, ką reikia daryti.
- Pastebėti teigiamas elgesio puses, ypač – kai matote pasyvų mokinio elgesį.

- Norint keisti mokinio elgesį, pastiprinti teigiamą pusę, o paskui nurodyti, ką jis turėtų keisti.
- Mokinio pastangas dalykinėje srityje paversti elgesio apibendrinimu. Pvz.: Vietoj „tu pateikei gera pavyzdį, Žygimantai“ geriau „Tai man patinka, Žygimantai“.

Rekomendacijos mokytojams siekiantiems taikyti pastiprinimą.

- Pasižymėkite 10 skirtingų teiginių, kuriais būtų galima pastiprinti klasės mokinius verbaliniu būdu.
- Pagalvokite, kaip galima pastiprinti mokinį neverbaliniu būdu.
- Po užsiėmimo pasižymėkite visus pageidautinus mokinio elgesio būdus (galima vesti dienoraštį). Pagalvokite, kokie galėtų būti pastiprinimai. Kitą pamoką pritaikykite juos.
- Pasižymėkite teigiamas mokinio elgesio apraiškas.
- Mokinio darbuose parašykite komentarą, akcentuodami teigiamus komentarus.
- Rinkite savarankiško, teigiamo mokinio elgesio pavyzdžius.
- Kartu su kolegomis sudarykite elgesio modifikavimo programą: kokį elgesį ignoruosite, kokį stiprinsite. Keiskite programą, jei ji nepasiteisino.

Šalia taikomų pastiprinimo ir modeliavimo būdų pageidautiną elgesį mokytojai gali skatinti pasinaudodami **elgesio sutartimi**. Šis metodas ganėtinai veiksmingas, įpareigojantis, skatinantis vaiką prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Šioje raštu tarp suaugusiojo (-uju) ir mokinio sudarytoje sutartyje išvardinami konkretūs numatomi arba priklausantys nuo konkretaus mokinio elgesio pastiprinimo būdai ir pasekmės. Svarbu nekelti vaikui daug reikalavimų (jam lengviau įvykdyti), jie turi būti labai konkretūs, aiškūs.

Sutartyje pabrėžiama:

- pageidautinas elgesys;
- sąlygos, kuriomis šis elgesys turi pasireikšti;
- pageidaujamo elgesio kriterijai;
- pastiprinimas už elgesį;
- netinkamo elgesio pasekmės;
- sutarties dalyvių parašai.

„Elgesio sutartis“, kurią sudarant dalyvauja administracija, pats mokinys, tėvai, ir visi su juo dirbantys mokytojai, sudaroma tik ypatingais atvejais .

Kitas tinkamo elgesio skatinimo būdas – **modeliavimas**. Tam mokytojas turi pateikti mokiniams pageidaujamo elgesio modelį. Efektingi rezultatai pasiekiami, kai elgesio modeliavimas derinamas su pastiprinimu. Pavyzdžiui, mokytojas modeliuoja elgesį (kaip reikšti pyktį tinkama forma), o mokiniai paskui bando taikyti šiuos įgūdžius pritaikyti žaisdami vaidmeninius žaidimus, gaudami pastiprinimą už tokius veiksmus.

Tinkamo elgesio formavimui būtinas **socialinių įgūdžių mokymas**. Lavinant socialinius įgūdžius siekiama, kad antisocialiai besielgiantis mokinys įgytų įgūdžių, būtinų norint išvengti savo bendraamžių ir suaugusiųjų atstūmimo. Intervencijos tikslas – padidinti vaiko kontaktus, sąveiką su kitais vaikais, naudojantis įvairiais pastiprinimais. Vaikai mokomi inicijuoti sąveiką su kitu vaiku, susidraugauti, lavinami jų bendravimo sugebėjimai. Mokiniai supažindinami su priemonėmis leidžiančiomis vertinti aplinką, numatyti elgesio alternatyvas, pasirinkti tinkamą elgesio formą arba strategijas, kontroliuoti šio elgesio veiksmingumą ir atitinkamai pritaikyti savo elgesį.

Netinkamo elgesio slopinimas

Siekiant mokinių tinkamo elgesio, galima netinkamo elgesio slopinimo strategija. Dažnai mokytojai pasirenka **diferencijuotą priešingo elgesio pastiprinimą**, t.y. pastiprina elgesį, priešingą tam, kurį siekiama slopinti. Galimas ir panašus **diferencijuotas alternatyvus elgesio pastiprinimas**. Šiuo atveju mokytojai pastiprina tam tikro neigiamo elgesio alternatyvas (pvz., norint, kad mokinys keltų ranką, užuot kalbėjęs iš vietos, bus teikiamas pastiprinimas už rankos kėlimą).

Bausmėms priskiriama: tikslingas mokinio elgesio ignoravimas, kitų pastiprinimo būdų netaikymas, pastabos, apribojimas, papildomų pareigų skyrimas, uždirbtų žetonų, taškų praradimas.

Taikant bausmes mokytojai turėtų:

- bausmes derinti su alternatyvaus elgesio pastiprinimu;
- rūpestingai kontroliuoti baudžiamuosius veiksmus, taikyti juos nuosekliai ir tuoj pat;
- taikyti bausmes tik tada, kai teigiami poveikio būdai nebuvo veiksmingi.
- negrasinti tuo, ko negali įvykdyti;
- bausmes pakreipti vaikui tinkama linkme;
- nebausti darbu, papildomomis užduotimis;

- neleisti mokiniui išsisukti nuo skirtos bausmės;
- siekti, kad bausmė atitiktų nusižengimo lygį;
- vengti pašaipos ir kritikos.

Skatinimo ir bausmių formos turi būti iš anksto aptartos su vaiku ir priimtos abipusiu susitarimu. Taip pat turi būti aptartas geidžiamas abipusis elgesys; kada laikoma, kad susitarimas pažeistas; kaip skatinama už susitarimo vykdymą; kaip baudžiama už jo nevykdymą.

Formuojant tinkamą mokinių elgesį labai svarbus ugdymo dalyvių susitarimas, nuoseklumas. Specialiojo ugdymo posėdžiuose skatinama pasidalinti teigiamo poveikio priemonėmis ir būdais, numatyti tęstinumą.

Taisyklės mokytojui

Veiksmingos strategijos, kurias rekomenduojama taikyti klasėje, kurioje esama emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių (parengta pagal Lee Sheldon, „A resource to support behavior for learning“, ir Sue Cowley „Getting the Buggers to behave 2“).

- Palaukite, kol klasėje bus tylu (nesvarbu, kiek laiko tektų laukti).
- Visuomet būkite mandagus.
- Visuomet „atskirkite“ elgesį nuo mokinio.
- Išmokite kreipti dėmesį į „pirmines“, o ne antrines“ netinkamo elgesio apraiškas.
- Jei tik įmanoma stenkitės išvengti konfrontacijos.
- Reaguokite klausydami proto, o ne širdies balso.
- Riksmas visada reiškia, kad „reikalas sužlugdytas“.
- Naudokite kūno klabą (neverbalinę komunikaciją) kuo dažniau.
- Kontroliuokite savo balsą (toną ir garsumą).
- Būkite nuoseklus, bet lankstus.
- Suteikite savo pamokoms autentiškumo.
- Žinokite, kad galite būti lankstus, nusileisti.
- Nubrėžkite aiškias ribas ir taisykles.
- Pasirinkite aiškius siektino elgesio tikslus.
- Visuomet suteikite galimybę.

- Reaguokite ilgai nelaukę.
- Žinokite, kokios pagalbos galite tikėtis ir pasinaudokite ja.
- Šypsokitės kuo dažniau.
- Būkite reiklus, tvirtas, bet simpatiškas mokytojas.

Penki netinkamo mokinio elgesio aptarimo „žingsniai“

Rekomendacijos mokytojams, norintiems pamokos pabaigoje aptarti mokinių netinkamo elgesio atvejus (parengta pagal Peter HOOK ir Andy Vass „Follow up tips. Behaviour management pocketbook“)

1. **Ką tu padarei?** Paprašykite vaiko apibūdinti savo netinkamą elgesį. Jeigu jis sako, kad nežino, ką netinkamo padarė, tuomet pasakote jūs.
2. **Kodėl šitaip pasielgei?** Tai suteikia galimybę mokiniui pasiaiškinti, atsiprašyti. Jeigu mokinys nieko nesako, pokalbį būtina tęsti.
3. **Kokią taisyklę sulaužei?** Tai suteikia mokiniui galimybę suvokti, kodėl jūs nusprendėte, kad jo elgesys buvo netinkamas.
4. **Kaip elgtumeisi kitą kartą?** Galite pasikalbėti apie labiau tinkamą elgesį, aptarti galimus variantus.
5. **Kaip galėčiau tau padėti?** Šis klausimas rodo jūsų rūpinimąsi juo ir padeda pabaigti pokalbį, nepažeidus mokinio savigarbos. Tokia pokalbio pabaiga padeda išlaikyti draugiškus santykius.

Parengė Prienų pedagoginės psichologinės tarnybos specialioji pedagogė,
specialiojo ugdymo konsultantė
Eglė Černiauskaitė

Naudota literatūra:

1. Dervinytė – Bongarzoni A. Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams. Vilnius. 2008.

2. Cowley S. Mokymo klinika. Patarimai mokytojams, patekusiems į kebliausias situacijas. Vilnius. 2006.
3. Hallahan D., Kauffman J. Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius. 2003.
4. Ikmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams. Vilnius. 2008.
5. Karalienė R. Elgesio ir emocijų sutrikimą turinčių vaikų ugdymo pradinėje mokykloje modelis. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas. 2008.
6. <http://www.autizmo.puslapiai.lt/hyper/Sutrikimas.html>